

Fenomén konce tisíciletí – internet – začal žít, bez ohledu na hranice států či jejich zřízení a politiku, svým vlastním životem. Řídí se takový kosmopolitní a nikým v podstatě nekoordinovaný konglomerát vůbec nějakými zákony?

Za co internet nemůže

Dokumentační a vyšetřovací centrum Simona Wiesenthala upozornilo na fakt, že dva největší on-line prodejci knih, Barnes & Noble (www.barnesandnoble.com) a Amazon (www.amazon.com), porušují německé zákony tím, že prodávají knihy, které jsou těmito zákony německým zákazníkům zakázány.

Knihy jako Mein Kampf nesmějí být podle tohoto upozornění v Německu prodávány, přesto však jsou zákazníkům z Německa bez problémů zasílány při objednávce on-line. Celou kauzu odstartoval pracovník z Wiesenthalova centra, který si z Německa přes internet objednal a dal zaslat zmíněnou knihu v obou obchodech. Případem se začaly zabývat i německé vyšetřovací orgány.

Mluvčí Amazonu k celému případu řekla: *“Jsme americký obchod. Vidíme to, jako kdyby německý občan na dovolené zašel do knihkupectví v USA a zakoupil ony knihy.”* V německé odnoži Amazonu ovšem tyto knihy prodávat nemíní. Představitelé společnosti Barnes & Noble oznámili, že celou kauzu vyšetřují a že se poradí s právníky ohledně řešení celého problému. Tolik zpráva Světa namodro (<http://svet.namodro.cz>), podle níž *“...vyplývá z vyjádření právních expertů, že internetové obchody jsou plně odpovědné za dodržování zákonů země, do které svoje zboží posílají”*. Je tomu skutečně tak?

Problém je podle našeho názoru trochu složitější – a dokonce ani názory spoluautorů tohoto článku nejsou vždy zcela shodné.

Právní postavení internetu

Již mnohokrát jsme poukazovali na fakt, že internet jako takový právně neexistuje.¹ Přesně řečeno, nemůže nabývat práv ani se zavazovat.² **Internet jako takový není subjektem práva – nemá právní subjektivitu.** Není ani ryze hmotným předmětem, tedy věcí, jak je chápána v základních právních normách.³ Není ani čistě nehmotným statkem, tj. právem nebo jinou majetkovou hodnotou – např. informací. A konečně není ani objektivní právní skutečností, nezávislou na lidském chování. **Jedná se o informační systém, který se skládá ze všech výše uvedených komponent, tj. z různých subjektů práva: lidí a organizovaných sdružení lidí včetně státu (v podobě fyzických a právnických osob – uživatelů, vlastníků, poskytovatelů služeb, regulátorů apod.), jakož také majetku, tj. věcí.** Problémem je, že na rozdíl od běžných automatizovaných informačních systémů tvoří technické a programové prvky a lidé s ním pracující tvoří určitou společenskou celistvost, tj. instituci, která může být subjektem práva.

Internet je samozřejmě něčím, co nepochybně existuje – ale jeho chování, struktura, odpovědnosti a jiné aspekty, které požadujeme u jednoznačně identifikovatelného objektu, nejsou vůbec nebo dobře definované. Velkým problémem je (z jiných hledisek vítaný) **princip dobrovolnosti**. Právně bude zřejmě přesnější, budeme-li v jednotlivých konkrétních právních úpravách obsahujících využití internetových služeb chápat internet jako **médium**, resp. **užívání služby** poskytované s využitím tohoto média.

Zjednodušeně a pouze z pohledu možného srovnání s kategorií, která je – byť nepříliš dokonale – upravena v českém právním řádu, bychom mohli uvést jistou analogii s používáním rozhlasového nebo televizního přijímače, kdy existuje technický princip – elektromagnetické vlny – využívaný množstvím vysílačů (předávajících do etéru programy jednotlivých stanic) a my platíme poplatek za vlastnictví přijímače bez ohledu na to, jak často a které stanice sledujeme. U oběh existuje i placená nadstavba: placené služby na internetu stejně jako kanálové a satelitní kódované programy.

Někomu může vysoká míra entropie vyhovovat; pro skutečně profesionální používání je ovšem tato situace prakticky neprůchozí. Už jednou jsme zde vyslovili domněnku, že by možná byla řešením nějaká mezinárodní úmluva, podobně, jako tomu je u moře nebo kosmického prostoru.^{4,5} Právě mezinárodní právní úprava moří a oceánů by mohla být dosti inspirativní, protože zde je (nepochybně vzhledem k tisíciletým tradicím) úprava daleko podrobnější, než jak tomu je u kosmického prostoru. Ovšem ani toto řešení není ani jednoduché, ani rychlé.

Představa jakési mezinárodní úmluvy, obdobné úmluvám o využití kosmického prostoru nebo moře, je sice představou lákavou, nicméně jednoduchá řešení neexistují. Podle našeho názoru ji v oblasti využívání internetu nelze účinně použít. Problém se všemi mezinárodními úmluvami je totiž v tom, že jejich účastníky musejí být především všichni ti, kterých se problém dotýká. Mezinárodní dohoda o internetu, např. o regulaci některých činností, které jsou jeho prostřednictvím provozovány, by musela být akceptována všemi zeměmi, kde lze internet provozovat, tedy prakticky celosvětově. Už to je potíž.

Právní norma potřebuje k tomu, aby byla plnohodnotná, i **vynutitelnost**. Jak všichni víme, to může být problém i v případě běžných vnitrostátních norem. Mezinárodní úmluvy jsou vynutitelné ještě obtížněji, často pak vůbec ne.

Smlouva mezi státy není sama o sobě závazná pro jejich občany. K tomu musí být inkorporována do právního řádu příslušné země.⁶ Případně, a to se týká právě smluv o kosmickém prostoru, zavazuje jen ty, kteří se do kosmu mohou reálně dostat. To jsou, byť jakkoliv přeneseně, pouze státy, které v současné době ovládají kosmický výzkum se všemi jeho aplikacemi. Pokud se fyzická osoba rozhodne, že si postaví raketu a odletí na Měsíc, stát může ovlivnit její chování ve vesmíru jen velmi omezeně.

Zatímco raketu si postaví málokdo, počítač může mít každý. Úprava režimu mělčin či pobřežních vod je složitá, resp. může být složitý její přenos do práva jednotlivých zemí, ovšem v případě pokusu o regulaci internetu je to problém prakticky neřešitelný. Státy se mohou, pokud jde o internet, dohodnout na čemkoliv. Ale nařídít občanu Novákovi u nás a občanu Smithovi třeba v USA, že něco prostřednictvím internetu nesmí, už je podstatně větší problém. Vesměs jde o zásahy do základních ústavních práv, svobody slova, projevu atd., a jejich možnost je v různých zemích vykládána velmi odlišně. Ostatně i zmíněný problém s Hitlerovou knihou je toho živoucím dokladem.

Internet je známý pojem, lze hovořit o jeho vlastnostech, chování nebo struktuře, ale právní atributy, jako třeba odpovědnost apod., u něj konstruovat nelze. Asi nejbliž realitě bude, pokud jej

budeme vnímat jako **prostředí**. Jako médium, využitelné stejně tak dobře ke komunikaci mezi lidmi jako k poskytování služeb anebo k páčání trestné činnosti, případně ke všemu najednou. Proto by se také nemělo říkat, že něco je “na internetu”, ale že je to přístupné pomocí internetu.

Prostřednictvím tohoto média – nosiče informací – nám jsou poskytovány anebo alespoň nabízeny různé služby. Jejich právní režim se bude v podstatě řídit dvěma principy:

1. Prioritní je **princip teritoriality**, tedy rozhodné právo bude vždy právo země, kde je služba poskytována (tímto místem bude zřejmě sídlo serveru nebo sídlo poskytovatele služby⁷).

2. Pokud je v tomto místě daná oblast právem regulována, nastupuje druhý, sekundární princip, totiž to, že aktivita provozovaná na internetu se řídí běžnou **místní právní úpravou**. Tedy bez ohledu na technické provedení – vlastní médium – se na internet vztahují, stejně jako na jiné způsoby poskytování služeb a zpracování dat, obecné normy typu občanského a obchodního zákoníku, autorský zákon atd., jakož i speciální předpisy, pojednávající např. o telekomunikacích, o hromadných sdělovacích prostředcích, o bankách, o loteriích a jiných hrách apod.

Mnohotvárný a proměnlivý charakter internetu činí jeho posuzování z hlediska jednotlivých (technologicky někdy dosti závislých nebo dnešním možnostem těžce přizpůsobitelných) norem velmi obtížným a neposkytuje zdaleka takovou míru právní jistoty, jako by tomu mělo být v klasickém, nevirtuálním prostředí.

Podotýkáme, že situace zdaleka není jednoduchá: v tak heterogenním prostředí, jakým internet je, lze princip teritoriality prosazovat velmi obtížně. Navíc v jednotlivých speciálních případech je obtížné definovat i věcnou, natož právní stránku věci. (Příkladem může být internetová telefonie nebo televizní vysílání na internetu.)

Nestane-li se však používání internetu součástí mezinárodního právního řádu – přinejmenším mnohostranných úmluv, jakož i zákonů aplikovaných do národních legislativ – bude jeho právní stránka i nadále obtížně definovatelná, což jistě neposlouží očekávanému rozvoji elektronického obchodu a elektronické komunikace.⁸

Jaké zákony platí na internetu

Pro internet neplatí žádné zvláštní zákony, mezinárodní či národní, a je třeba se řídit obecně závaznými právními normami. Neexistuje tedy žádný zákon o poskytování služeb na internetu, ale (v České republice) živnostenský zákon a obchodní, případně občanský zákoník, neexistuje žádný zákon o elektronické poště, ale zákon o poště nebo zákon telekomunikační, neexistuje žádný zákon o nakládání s informacemi, ale zákon č. 256/1992 Sb., případně jiné zvláštní zákony, žádný zákon o autorských dílech zveřejněných na vývěskách internetu, ale zákon autorský atd.⁹ Podle našeho názoru lze ve většině případů aplikovat stávající platné právo i na problematiku internetu; v některých případech je však nová právní úprava nezbytná – např. u elektronického podpisu – nebo přinejmenším žádoucí, např. u tzv. spammingu. (V detailech lze znovu odkázat na knihu, ve které jsou rozebrány právní aspekty prakticky všech v současnosti známých služeb a možností internetu.¹)

Otázkou vždy bude, zda je problém natolik závažný, že je nutno se jím vůbec zabývat, a pokud ano, zda je nutno se jím zabývat i v právní rovině. Zní-li odpověď i na druhou otázku kladně, je teprve potřeba hledat, zda nelze problém řešit aplikací již stávajících předpisů, a teprve pak přidávat další.¹⁰

Tyto principy musíme aplikovat i v případě problému nastíněného v úvodu, přičemž nebudeme zastírat, že **globalita internetu staví teritoriální principy právních norem jednotlivých států před obtížné, mnohdy neřešitelné problémy.**

Elektronický obchod v cizích zemích

Je to ale stále stejný problém šíření nebo nabízení čehokoliv problematického pomocí počítačů na dálku. (Nemusíme užívat pouze termínu internet, protože to je jen jedna z cest distančních vztahů.) Osobně se domníváme, že s tím opravdu nelze nic dělat a že ani není co. Už sama podstata zákazu šíření knihy, lhostejno jaké, je reliktem doby již poměrně vzdálené – a ani tehdy nemohl moc fungovat. Ostatně, pokud jde o Mein Kampf a Německo, pochybujeme, že zrovna tam to byla nedostatková publikace. Neznáme přesně tamní omezení, ale předpokládáme, že držení takové knihy trestné není. Zřejmě nebude tedy ani trestné, pokud ji pošle tetička z USA v balíku nebo pokud si ji zájemce objedná telefonicky či písemně na základě písemného nabídkového listu. Pak ale logicky nemá smysl se bavit o internetu, ale o tom, že v USA je k dostání kniha, jejíž vydávání je v Německu zakázané, a existují různé způsoby, jak si ji opatřit. A ten způsob, který využívá internetu, je nejjednodušší. Navíc je trochu problematizován i tím, že je současně i nabídkou, tedy oním nabídkovým listem. Je otázkou, zda by bylo v SRN trestné šířit písemnou nabídku na dodávku knih, jejichž vydávání a distribuce je tam zakázána. Nejspíš ano. Jenže – a to je asi další problém – tady nikdo nic nešíří; nakladatelství sídlící v USA má ve svém počítači, přesněji na svém serveru, nabídku, která je plně v souladu s tamními zákony. S tím asi nikdo nic neudělá.

Modelově lze snad uvažovat o řešení spočívajícím v tom, že by Parlament USA přijal zákon zakazující umísťovat na veřejně přístupné servery vše, co by mohlo v jiných státech vést k porušování zákonů těchto států. To však je zjevně představa nesmyslná. Anebo si příslušný stát – v tomto případě SRN – bude muset upravit zákony tak, aby bylo zakázáno i objednání takovéto literatury do SRN, případně její individuální dovoz, nebo dokonce držení. To také nevypadá moc reálně.

Obdobně se totiž může začít zlobit nějaká islámská země, že je na internetu možné objednat Satanské verše, a pak zase někdo jiný, jehož víru uráží jiná nabídka, bůhví čeho, z jiného konce zeměkoule. Přidat by se mohl i Dopravní podnik hl. m. Prahy, protože prostřednictvím internetu se lze dostat na server, kde jsou fotografie revizorů, popis jejich chování a způsobů lovu...

Většina civilizovaných zemí má alespoň obecně stejné normy chování, a tedy i podobné zákony. Tedy dětskou pornografii můžete svobodně provozovat na serveru nanejvýš v rovníkové Africe, a nejspíš ani tam ne. A "vysílání" z takovýchto míst by zřejmě bylo možné blokovat, kdyby byl zájem. Základní problém je ovšem v tom, shodnout se na určitém zájmu, tedy na tom, co je tak zásadně a zejména jednoznačně škodlivé, aby to stálo za speciální mocenský zásah.

Zřejmě by bylo možné i uzákonit povinnost providerů, doplnit routery tak, aby bylo možné bránit přístupu na určité adresy, ovšem problém je složitý. Jednak z hlediska možných dynamických změn a různých "aliasů", jednak by musel existovat někdo, kdo by o zablokování takové adresy rozhodoval. Opět by tedy muselo dojít ke shodě, a to celosvětové, v tom, co je tak zásadní. Jinak totiž stačí, aby si opravdu vážný zájemce zajel do internetové kavárny v sousední zemi anebo požádal někoho ze státu, kde blokáce není, aby mu žádané poslal. Tím jsme opět u formy zásilkové služby.

Podle našeho názoru veškeré zákazy mohou celou věc pouze zkomplikovat (pokud nejde o činnost trestnou v zemi, kde stojí server). Tím však nerezignujeme na řešení problému. Jednou z možností je hledání témat, která jsou celosvětově anebo v podstatné většině zemí považována za

nežádoucí. Teprve po tomto "sjednocení pohledů" lze uvažovat o možných opatřeních. Ta musí začít, pokud už tomu tak není, na úrovni legislativy jednotlivých států. A teprve potom je možné uvažovat o opatřeních proti státům, které se nepodřídí a budou "zlobit". Jako obvykle je škála poměrně pestrá. Od diplomatických kroků přes hospodářské sankce až k letadlovým lodím. Tak daleko, nejspíš díky Bohu, ale zatím nejsme.

Závěr

Je nutno předpokládat, že neustále akcelerující moderní informační technologie se u internetu nezastaví. Znakem všech nových námětů ale zřejmě bude koncentrace a vzájemná synchronizace informací z různých zdrojů, aktivní prezentace výsledků a interaktivní nabídka jejich využití. Klíčovým problémem přitom nebude technologie, ale její zvládnutí po stránce **obsahové**, kdy stále větší komplikací je objemnost a relevantnost předkládaného obsahu, a po stránce **právní**, kdy ani výkonnější hardware, ani důmyslnější software, ale pouze zavedení všeobecně přijatého a respektovaného právního řádu upravujícího (také) možnosti moderních informačních technologií umožní dosáhnout dnes tak optimisticky předpovídaných vizí budoucího využívání internetu a jiných moderních informačních technologií.

Vladimír Smejkal, Tomáš Sokol

¹ Viz kniha Smejkal, V.: internet@\$\$\$\$. GRADA, Praha 1999.

² Viz ust. § 18, odst. 1 ObčZ.

³ Viz ust. § 118 ObčZ.

⁴ Viz např. Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z roku 1968, Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z roku 1972 nebo Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru z roku 1975.

⁵ Viz Úmluva o pevninské mělčině z roku 1964, Smlouva o zákazu umístování jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na dně moří a oceánů a v jeho podzemí z roku 1970 a především Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z roku 1982.

⁶ Tak tomu je třeba u ochrany autorských děl, kde byla působnost mezinárodních úmluv zapracována do českého autorského zákona.

⁷ V této oblasti zatím neexistuje jednotný právní názor. Existují stanoviska opačná – např. některých soudů USA.

⁸ Viz Mates, P., Smejkal, V.: Právní problémy kolem internetu. Právní rádce, č. 9/1998, str. 30.

⁹ V některých zemích tomu tak již je, viz např. nový zákon německý, obsahující jak novely zákonů stávajících, tak zcela nové zákony – např. o digitálním podpisu a certifikačních autoritách (Informations- und Kommunikationsdienstgesetz – zákon o informačních a komunikačních službách).

¹⁰ Například spamming je podle jednoho z autorů článku řešitelný jako nekalosoutěžní jednání, a pokud někomu skutečně tak zásadně vadí, může se soudit. Autor ale nevidí důvod, proč by se o to měl starat stát. Podle druhého spoluautora tomu tak zcela není a jedná se tu o problém (nejen internetový, ale třeba i faxový či telefonického obtěžování), který by měl být řešen.